

تات نامه ۲

نگاهی دیگر به قوم تات و زبان آنها

شعر در گویش تات‌های شاهرود

واژگان تاتی در شعر و نشر دری

سرشناسه: کریمی، سید عبدالحسین، ۱۳۳۲

عنوان و نام پدیدآور: تات نامه ۲: نگاهی دیگر به قوم تات و زبان آنها (شعر در گویش تات های شاهرود، واژگان تاتی در شعر و نثر دری / مؤلف: سید عبدالحسین کریمی.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه سوره، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۲۸۳ ص.: مصور، جدول.

شابک: ۹-۳-۹۵۲۵۵-۶۰۰-۹۷۸ قیمت: ۱۸۰۰۰۰ ریال وضعیت فهرست نویسی: فیبا

عنوان دیگر: نگاهی دیگر به قوم تات و زبان آنها (شعر در گویش تات های شاهرود، واژگان تاتی در شعر و نثر دری)

موضوع: تاتی موضوع: Tati Dialect موضوع: تاتی- دستور موضوع: Tati Dialect - Grammer

موضوع: تاتی -- واژه شناسی موضوع: Tati Dialect - Lexicology موضوع: شعر تاتی موضوع: Tati Poetry

شناسه افزوده: دانشگاه سوره

رده بندی کنگه: ۱۳۹۶ ۳۶ ک ۲۲ / ۲۲۲ PIR۳۲۴۴۲

رده بندی دیو: ۴۹۱۰

کد پیگیری: ۵۰۷۴۹۹۷

شماره ک. شناسا: ملی: ۵۱۰۰۹۶۷

ناشر: دانشگاه سوره

نام کتاب: تات نامه ۲: نگاهی دیگر به قوم تات و زبان آنها (شعر در گویش تات های شاهرود، واژگان تاتی در شعر و نثر دری)

مؤلف: سید عبدالحسین کریمی

صفحه آرای و ناظر فنی چاپ: مهدی فلاحی تکان تپه

چاپ: اداره چاپ و انتشارات دانشگاه سوره

چاپ دوم (اول ناشر): ۱۳۹۶

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

مرکز پخش: انتشارات دانشگاه سوره

تهران، خیابان آزادی، بین آذربایجان و خوش، نبش کوچه کامیاران، پلاک ۲۵۲

صندوق پستی: ۱۳۴۵۶ / تلفن: ۶۶۳۷۸۹۴۷ / نمابر: ۶۶۳۷۴۴۶۶

کلیه حقوق برای دانشگاه سوره محفوظ است.

در زبانم وصف او چون بوی در برگ گلست می توان از من شنیدن نام جانان بی سخن^۱
 با چاپ تات نامه ۱ امید داشتم، همراه فرزندان سرزمینی که در آن به دنیا آمدم، همه روزه،
 غروب زیبای آفتاب را در ستیغ قلّه هایش به تماشا می نشستم و چشم به تیریزی های رفیعش
 می دوختم و سوز سرمای برزخی زمستان هایش را با تمام وجودم لمس می کردم، با دردهایشان
 می گریستم و با شادی هایشان شاد می شدم، در مقابل آرزوهای زیبایشان سر تعظیم فرود
 می آوردم؛ آنان در راهی که گام نهادم، یار و همراهم باشند. صد شکر، که چنین بود.^۲
 آن ها با خواندن این کتاب و پیام ها و درودهایی که فرستادند که خلاصه، یکی پیدا شده
 عاشق این، رزمی و زبان و تاریخ و فرهنگ این سرزمین است و همه دغدغه اش از بوته فراموشی
 درآوردن این یادگار هزاران ساله است.

شوق زنده نگاه داشتن این زبان در حال احتضار، عاملی شد با سیر در آثار نظم و نثر دری از
 ابتدا تا عصر مشروطه، جدا کردن واژگان تاتی به عبارت دیگر پهلوی از این آثار، مجموعه ای به
 صورت فرهنگنامه با شاهد مثال فراهم آید.

علاوه بر آن، در مقدمه از تات و هویت تات، سوای آنچه در تات نامه ۱ گفته شده، با استناد به
 آنچه محققان اعتقاد داشته و دارند گفته آمد. در بحثی جداگانه، از شعر تاتی، گذشته آن،
 نمونه های قدیم و جدیدش سخن به میان آید.

در این مجموعه همچون تات نامه ۱، بسیاری از استادان آگاه و دوست دار این زبان
 با اشاره ها و راهنمایی های دقیق همکاری داشته اند. آنا، ان، بیج ادهم، سید محمد کریمی،
 سید عباس کریمی و سید محسن کریمی در ارائه نکات تاتی، درجیش و صفحه بندی و انتخاب
 تصویر روی جلد بی دریغ، کمک نموده اند. آقایان جواد محمدی و حسن معاونت محترم پژوهش
 دانشگاه سوره، مهدی فلاّحی تکان تپه ناظر فنی چاپ انتشارات آگاه، دانشگاه، محسن کاشی و
 مجتبی زمانیان کارشناس برنامه ریزی محتوا انتشارات سوره در چاپ تات نامه ۱ و این مجلد،
 لطف و اکرام را با کمک بی دریغ و ابراز علاقه در حفظ و ترویج فرهنگ و زبان های رو به فراموشی
 به نهایت رسانده اند، تشکر ویژه لازم است اما؛ بضاعت این بنده اندک.

فهرست

۱	مقدمه
۵	فصل اول: شواهدی بر رایج بودن تاتی در آذربایجان
۱۵	فصل دوم: کلمات مترادف تات و شایع ترین مفهوم آن
۲۱	فصل سوم: آذری نام زبان است یا نام قوم
۲۷	فصل چهارم: شعر در گویش تاتی
۴۹	فصل پنجم: شال و شالرهه
۶۱	فصل ششم: واژگان تاتی در شعر و نثر دری
۲۵۵	پی‌نوشت‌ها
۲۶۱	منابع و مآخذ

صیانت از میراث فرهنگی اعم از دانش و هنر و زبان، وظیفه‌ای سنگین و اخلاقی و انسانی بر دوش طبقه آگاه هر جامعه است. حفظ این میراث گاه مبارزه گاه مقاومت می‌طلبد. مبارزه نه به مفهوم اسلحه برداشتن، خون‌خوونریزی راه انداختن، بلکه با تمام توان ایستادن و مقاومت کردن در مقابل فرهنگ مهاجم است.

مقاومت همگانی به این معنا که بایست در حوزه زبانی در نوشته‌ها و مکاتبه‌ها، در محاوره‌های روزمره، برنامه‌های رسمی و غیررسمی از همان زبان مادری با تمام ویژگی‌هایش استفاده کرد. لازم نیست برای به رخ کشیدن فضل و دانش خود، تعبیرات فرنگی و ترکی و عربی را چاشنی نوشته و سخن نمود. سادگی در بیان و روانی در گفتار، بیشتر قابل پسند است تا پیچیده و علقه نویی. باید باور داشت که ذات انسان‌ها موافق سادگی و بی‌پیرایگی است و از آسمان و ریسمان بافتن و پیچیده سخن گفتن بیزار می‌باشد.

بین تات‌های مهاجرند در گذشته، با کودکانی که در حال زبان باز کردن هستند، به فارسی و انگلیسی صحبت می‌کنند که پسندیده است. اما سؤال این است که آیا زبان مادری را نباید به موازات آن زبان‌ها به فرزندان آموخت؟ این وضعیت استمرار یابد، آیا نسل‌های آینده با زبان مادری بیگانه نخواهند شد؟ آن هم در روزگاری که نهادهای بین‌المللی در تقویم سالانه‌شان روزی را به زبان مادری اختصاص می‌دهند؟ چنین وضعیتی را اکنون در میان تات زبان‌های هرزن شاهد هستیم. دیگر به غیر پیران، به ندرت کسی از زبان مادری خود، آن هم به صورت تک واژه‌هایی چند آشنایی دارند. ناگفته نماند، نمی‌توان همه درها را به روی زبان بست، باید آنچه نداریم از دیگران بگیریم و آنچه آن‌ها ندارند، قرض نگیریم، منتها با حساب و کتاب.

در زمینه فرهنگ و سنت‌ها هم، چنین حکمی دایر است. اگر تات‌ها هم از داشته‌های ارزشمندمان صیانت کنیم، شکی نیست با گذشت زمانی کوتاه، حسرت ن‌خواهیم خورد. این نوشته هم تلاش مختصری است، تا وسیله‌ای باشد، برای تشویق جوانانی که با این زبان از مادر متولد می‌شوند، اما وقتی که شروع به سخن گفتن می‌کنند، با آموزش زبان‌های دیگر با آن بیگانه می‌شوند، و به گونه‌ای سخن می‌گویند که برای درک آن نیاز به مترجم است. تأسف بارتر آن که معدودی زبان مادری را مایه شرمساری هم می‌دانند.

علاوه بر آنچه گفته شد، یکی دیگر از اهداف این مجموعه به ویژه آوردن واژه‌ها و تعبیرهای تاتی شاهرود، آن است که هم‌زبان‌های ساکن در مناطق دیگر، با مقایسه آن با مشابهات در

تات‌نامه ۲: نگاهی دیگر به قوم تات و زبان آنها

زبان خودشان، متوجه افتراق‌ها و اشتراک‌ها گردند و بدانند که این تفاوت‌های اندک به دلیل تأثیر زبان‌های پیرامونی و همسایه است. بنا بر این همت نمایند، اشتراک‌ها را حفظ و زمینه نزدیک شدن افتراق‌ها را فراهم سازند.

در این کتاب همچون اثر قبلی، در آغاز نگاهی دوباره به قوم تات و زبان آنان و پراکندگی جغرافیایی قوم تات، ریشه و سابقه آنان از نگاه علمای تاریخ و سپس از نگاه خاورشناسان شده است، نویسنده به این باور رسیده است که قوم تات از باز ماندگان قوم ماد بوده که نخستین بار منطقه شمال و شمال غرب ایران، به عبارتی آذربایجان را برای محل سکونت انتخاب نموده است و برای اولین بار نظام حکومتی نظام مند تشکیل داده و بانی تمدنی شده است؛ تا جایی که بسیاری از حکومت‌ها، نظامات کشورداری را از آن‌ها فراگرفته و بعدها ضمن استمرار تکمیلش کرده‌اند.

در فصل بعدی از تات و قومیت تات و مفهوم آن از دیدگاه اندیشمندان ایرانی در گذشته و نظر خاورشناسان و محققان بحث و بررسی شده است.

در بخش بعدی کتاب در بارهٔ ریشه آذری بحث شده، نظریه اغلب صاحب‌نظران با ارائه شواهد، اطلاق آذری برای زبان ساکنین آذربایجان خصوصاً، و تات‌ها عموماً برخلاف میل کسروی و هم فکرانش، نادرست دانسته، بلکه به عقیده ایر قلم باید پذیرفت، و منطقی هم است که لفظ آذری را نام قوم بدانیم تا نام زبان.

چیستی شعر، بحث در ارزش شعر و محاسن آن گذشته شعر در ایران و معرفی نمونه‌هایی از نخستین شعرهای به یادگار مانده، بحث در باره شعر پهلوی پیش از اسلام و نمونه‌های شعر پهلوی که از آن با نام شعر رازی، شهری، همدانی، قزوینی، رباعی، گریزی یا فهلویات و تاتی یاد می‌شود، سخن به میان آمده است، مربوط به قرن پنجم هجری یعنی تا قرن دوازدهم است. در دنباله نمونه‌هایی از تصنیفها و دوبیتی‌های به یادگار مانده از گذشته در منطقه شاهرود خلخال ارائه شده است. در این فصل چند تن از شعرای نامدار منطقه هم معرفی شده‌اند.

در فصلی دیگر به منطقه تات‌نشین خلخال، یعنی شاهرود، از گذشته تاریخی آنجا گفتگو شده است. در ادامه این فصل به روستای شال مرکز پیشین شاهرود و اهمیت آن و یادداشت‌های مورخین و خاورشناسانی که از آن دیدن کرده و یا از آن یاد نموده‌اند اشاره شده است. معرفی برخی از خاندان‌های شال خاتمه این فصل است.

اما بخش اصلی و عمده کتاب لغات و ترکیبات است که به صورت فرهنگی، مختصر فراهم شده بدین شکل که لغات تاتی (پهلوی) که به مرور در حال زوال یا فراموشی‌اند چه به دلیل

ورود لغات جدید بیگانه یا به دلیل کهنگی یا به دلیل صعوبت تلفظ، گردآوری شده به صورت الفبایی مرتب گشته، برای تلفظ درست فونتیک انگلیسی در مقابل آن‌ها نوشته شده و سپس مفهوم رایج گاه مفهوم کنایی برخی کلمات با عنایت به فرهنگ‌ها و لغت‌نامه‌های معروف فارسی به خصوص لغتنامه دهخدا و بالاخص مفهوم رایج در منطقه، در مقابلشان نوشته شده است.

مبنای انتخاب واژگان تاتی منطقه شاهرود عمدهٔ واژه‌هایی است که در بین مردم چهارده روستای تات‌نشین، بیشتر واژه‌های مورد استفاده مردم روستای شال می‌باشد، سپس واژه‌های گویش دیگر روستاهای این بخش. دلیل این کار تا حدی سره و خالص بودن این گویش نسبت به گویش‌های همجوار و دیگر اشراف این قلم به گویش شال مد نظر بوده است.

در این بخش برای هر یک از کلمات یک یا دو یا سه نمونه، شاهد شعری و نثری از آثار شعرا و نویسندگان سری از قرن چهار هجری قمری تا قرن دوازده ذکر گردیده است. انتخاب این شاهدها به گونه‌ای است که اغلب علاوه بر تنوع، آموزنده، اخلاقی و مؤثر و دلنشین‌اند. گاهی به نمونه‌هایی از زبان ترد و ربی هم اشاره شده است. لغت‌های دشوار شاهدهای شعری و نثری هم معنی شده‌اند.